

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.64>

УДК 657.37

*О. М. Панченко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри «Облік і оподаткування», Національний
університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5357-8039>*

*О. М. Мельник,
студентка 2-го курсу магістратури кафедри «Облік і оподаткування»,
Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-4845-2504>*

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ТА ПЛАН РАХУНКІВ: НАПРЯМКИ ГАРМОНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ МСФЗ

*О. Panchenko,
PhD in Economic Science, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Accounting and Taxation, National University of "Zaporizhzhia Polytechnic",
Zaporizhzhia
О. Melnyk,
Master's student of the 2nd year of the Department of "Accounting and Taxation",
National University of "Zaporizhzhia Polytechnic", Zaporizhzhia*

FINANCIAL REPORTING AND CHART OF ACCOUNTS: DIRECTIONS OF HARMONISATION IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF IFRS

У статті проаналізована існуюча в Україні модель обліку порівняно з вимогами міжнародних стандартів фінансової звітності. Визначені недоліки, суперечності, нормативно існуючі неузгодженості у регламентації порядку складання форм фінансової звітності та Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Визначено, що менша гнучкість у можливостях розкриття інформації у фінансовій звітності принципово відрізняє українську облікову модель від практики розвинених країн. Запропоновані напрямки гармонізації плану рахунків зі статтями фінансової звітності, додаткові розділи форм фінансової звітності. Обґрунтовано доцільність розробки чітких, докладних рекомендацій для складання нефінансової звітності з метою створення єдиних підходів для вимірювання показників соціальної, екологічної та етичної діяльності підприємства.

The article analyses the existing accounting model in Ukraine in comparison with the requirements of international financial reporting standards. Determined disadvantages, contradictions, regulatory existing inconsistencies in the regulation of the procedure for preparing the forms of financial statements and accounting procedures. Increasing the transparency of financial reporting of Ukrainian enterprises is a necessary condition for further integration of Ukraine into the global business community. Such transparency requires the preparation of public financial statements in a format that is understandable to both Ukrainian and international stakeholders. The current Ukrainian chart of accounts is becoming increasingly outdated in relation to international practice, and domestic forms of financial reporting need to be transformed to meet the information needs of foreign stakeholders. It is also worthwhile to harmonise Ukrainian terminology with international standards of financial reporting. One of the options for improving reporting form the Balance Sheet may be disclosure of information on significant changes in the financial condition of the enterprise. For this,

it is proposed to include in the reporting form an additional chapter "Significant changes in financial condition", where it will be given detalisation of reasons for changes in reporting items that had a significant impact on the financial condition of the enterprise as of the reporting date. To ensure proper quality of accounting, the chart of accounts is preferably maximally harmonised with the items of the financial reporting. The less legally regulated the requirements are to the procedure of preparation of financial reports, the less legally unified the chart of accounts should be. In this case, the main instrument for classification of accounting information using the chart of accounts becomes the professional opinion of an accountant and the accepted by the enterprise accounting policy. The feasibility of developing clear, detailed recommendations for the preparation of non-financial reporting with the purpose of creating a single set of indicators for measuring the indicators of social, ecological and ethical activities of an enterprise was justified.

Ключові слова: фінансова звітність, міжнародні стандарти фінансової звітності, гармонізація, план рахунків

Keywords: financial statements, international standards of financial reporting, harmonisation, chart of accounts

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Збільшення прозорості фінансової звітності підприємств України є необхідною умовою подальшої інтеграції України у світову бізнес-спільноту. Така прозорість вимагає складання публічної фінансової звітності в форматі, зрозумілому як українським, так і міжнародним стейкхолдерам. Формування публічної фінансової звітності за міжнародними стандартами - це фінансова презентація підприємства у міжнародному середовищі. Але міжнародні стандарти фінансової звітності – це концептуальні рамки. На сьогодні у світі діють різні організаційні моделі обліку. Нормативне

регулювання облікових процедур, порядок класифікації об'єктів обліку на рахунках, жорсткість вимог до складання форм звітності різняться у різних країнах залежно від особливостей суспільно-економічного ладу та традицій ведення обліку. Україна має побудувати власну модель обліку, яка б вбирала до себе найкращі напрацювання світової теорії та практики обліку. Для цього, у тому числі, потрібно усунути існуючі застарілі підходи до обліку та протиріччя між чинними в Україні регламентуючими документами та вимогами МСФЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Розкриттю проблеми недосконалості чинного Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, необхідності гармонізації обліку та звітності у сучасних умовах присвячені праці: П.Й. Атамас [1] Т.Є. Кучеренко [2], С.Г. Михалевич [3, 4], Н.В. Оляднічук [2], В.О. Пархоменко [5], В.В. Резнікова [6], В.М. Рожелюк [7] та інші. Аналіз вивчених літературних джерел свідчить про те, що питання гармонізації фінансової звітності та плану рахунків в умовах впровадження МСФЗ є дискусійним та не до кінця вивченим, отже, потребує подальших наукових розвідок.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є надання науково обґрунтованих пропозицій щодо напрямків гармонізації фінансової звітності та плану рахунків в умовах впровадження МСФЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З прийняттям в 1999 р. Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» було докорінно змінено підходи регулювання обліку та звітності в нашій державі. Замість жорсткої регламентації обліку та звітності, що супроводжувалась детальними методично-

нормативними документами з безальтернативними методами та процедурами обліку, було оголошено перехід до регламентації на засадах положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Було впроваджено нову модель обліку, концептуальними підвалинами якої стали варіативність методів та процедур обліку та значна самостійність господарюючого суб'єкта щодо їх вибору задля цілей управління.

Нова модель системи положень (стандартів) бухгалтерського обліку була створена як інструмент для послідовного переходу до відповідних міжнародних стандартів. Вона включала до себе такі основні складові: безпосередньо Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»; П(с)БО, які розкривали вимоги вигляду та змісту форм фінансової звітності; П(с)БО, які розкривали принципи та методи обліку окремих облікових об'єктів; План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (далі – План рахунків) з Інструкцією про його застосування. При цьому структура звітних форм була гармонізована з чинним Планом рахунків, а статті у формах розкривалися виключно на підставі відповідних П(с)БО.

Вже з самого початку функціонування в Україні нової моделі регламентації обліку почався науковий дискурс щодо проблем та доцільності вкладених законодавчо відмінностей та суперечностей національних стандартів обліку, у тому числі нормативно затверджених форм фінансової звітності, від міжнародної практики. Цей чинник ускладнював розуміння вітчизняної звітності іноземними стейкхолдерами та погіршував її аналітичні можливості. Підприємства, які працювали з іноземними партнерами, були змушені або вести паралельно два види обліку, за П(с)БО та МСФЗ, або застосовувати процедури трансляції обліку, або здійснювати трансформацію звітності.

Це суттєво ускладнювало та здорожувало ведення обліку. Тому реформування вітчизняної облікової системи рухалося далі у напрямку наближення до вимог МСФЗ: вдосконалювався Закон України «Про

бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», вносилися зміни до положень (стандартів) бухгалтерського обліку, до Плану рахунків, впроваджено XBRL стандарт для підготовки та подання фінансової звітності в електронному вигляді, в основу якого покладено таксономію МСФЗ.

Втім, не зважаючи на ці позитивні процеси, все наочніше проявляється, що внесені зміни регламентації порядку складання звітних форм та Плану рахунків не задовольняють у повній мірі сучасні практичні потреби ведення обліку для належного розкриття облікової інформації у фінансовій звітності в умовах переходу до МСФЗ, які також постійно оновлюються та вдосконалюються. Як наслідок, чинний План рахунків стає все більш застарілим відносно міжнародної практики, а вітчизняні форми фінансової звітності все ж потребують перетворення для задоволення інформаційних потреб іноземних стейкхолдерів.

Наприклад, на підставі вітчизняних форм фінансової звітності неможливо прямо розрахувати такі важливі для інвесторів фінансові показники як EBITDA, EBIT та OIBDA. Ці показники є non-IFRS інформацією у звіті про прибутки і збитки. Але багато іноземних компаній розкривають їх у власних звітах з метою збільшення прозорості фінансової інформації та посилення інвестиційної привабливості. Відповідно, відсутність можливості визначити вказані фінансові показники погіршує умови для розуміння звітності інвесторами.

Головна відмінність між підходами у складанні звітності за українськими стандартами, МСФЗ та Generally Accepted Accounting Principles (далі - GAAP) є ступінь регламентації. На відміну від української моделі обліку, МСФЗ та GAAP не визначають конкретні форми фінансової звітності. Замість цього МСФЗ та GAAP надають загальні вимоги до змісту і структури фінансової звітності підприємства. Одночасно, у рамках концептуального дотримання МСФЗ, кожна країна може додатково регламентувати зміст звітних форм. Саме менша гнучкість у можливостях розкриття інформації у фінансовій звітності принципово відрізняє українську облікову модель від практики розвинених країн.

Розглянемо відмінності на прикладі звітної форми про фінансовий стан підприємства - Балансу (табл. 1).

Таблиця 1 - Порівняльний аспект групування активів відповідно до НП(с)БО, МСФЗ та GAAP

Нормативна база	Класифікація активів
НП(с)БО 1	Оборотні активи - гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.
	Необоротні активи - всі активи, що не є оборотними.
МСФЗ	Поточні активи - це активи, які: - як очікується, будуть реалізовані або утримувані для продажу чи споживання у звичайному ході операційного циклу підприємства; - утримуються в основному з метою продажу або протягом короткострокового періоду та, за очікуванням, будуть реалізовані протягом дванадцяти місяців з дати балансу; - є грошовими коштами чи активами, еквівалентними грошовим коштам, не обмеженим у їхньому використанні.
	Непоточні активи - всі інші активи підприємства.
GAAP	Поточні активи - це активи, які включають готівкові грошові засоби та інші активи, які можуть бути обернені в грошові засоби, а також активи, які призначені для продажу або споживання протягом нормального циклу діяльності компанії або протягом одного року після складання даного балансового звіту в залежності від того, який із них довше.
	Довгострокові активи - це: - основні засоби - власність, будинки і обладнання - довгострокові або непоточні, не призначені для продажу в даному обліковому періоді активи, які використовуються в діяльності компанії (земля, природні копалини і т. ін.); - нематеріальні (неосяжні) активи, які в балансовому звіті відображаються в якості самостійного елемента; - інвестиції і фонди; - інші активи, що не ввійшли у вище перераховані ознаки.

Складено авторами на основі джерел [8, 9, 10]

Таблиця 1 демонструє термінологічні відмінності між національними стандартами України, МСФЗ та GAAP. Так НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до

фінансової звітності» класифікує активи на оборотні та необоротні. Вважаємо такий розподіл не досить вдалим, адже фактично всі активи, задіяні в господарській діяльності, знаходяться в обороті, але з різною швидкістю. Назви, вжиті у МСФЗ та GAAP, можна вважати більш вдалими, адже вони точніше віддзеркалюють економічний зміст цих категорій відповідно до особливостей використання у господарській діяльності. Було б доцільно гармонізувати українську термінологію із МСФЗ (GAAP).

Одним із варіантів удосконалення звітної форми Баланс може стати розкриття інформації про суттєві зміни у фінансовому стані підприємства, такі як продаж активів, зміна капіталу тощо. Для цього пропонуємо включити до складу звітної форми додатковий розділ «Суттєві зміни у фінансовому стані», де буде наведено деталізацію причин змін статей звітності, які мали суттєвий вплив на фінансовий стан підприємства станом на звітну дату, наприклад, значні продажі активів, отримання великого кредиту, зміни у величині монетарної дебіторської заборгованості внаслідок стрибка курсу валют. В результаті користувачі фінансової звітності матимуть змогу отримати більш повну інформацію для прийняття управлінських рішень.

План рахунків є інструментом, за допомогою якого проводять класифікацію вихідної первинної інформації щодо об'єктів обліку з подальшим узагальненням у бухгалтерських регістрах та звітності. Чим точніше класифікація розподіляє облікові об'єкти, тим ефективніше (зручніше, дешевше, оперативніше тощо) можна побудувати облік на підприємстві.

Отже, для забезпечення належної якості обліку, план рахунків бажано максимально гармонізувати зі статтями фінансової звітності. Зважаючи на це стає зрозумілим, чому чим менш законодавчо регламентованими є вимоги до порядку складання звітності, тим менш законодавчо уніфікованим має бути план рахунків.

У такому випадку головним інструментом класифікації облікової інформації за допомогою плану рахунків стає професійна думка бухгалтера. А головним

регламентом – прийнята на підприємстві облікова політика з урахуванням специфіки підприємства та потреб управління. Саме такий підхід до формування плану рахунків передбачено за МСФЗ та GAAP. При чому якщо у країнах ЄС плани рахунків регламентовані, хоча достатньо гнучкі, то за GAAP уніфікований план рахунків взагалі відсутній, встановлені вимоги лише до уніфікації класів рахунків. Зручним виглядає підхід, коли номери рахунків в обліку починаються з цифр, відповідних номеру рядку звітності, в яких буде розкриватися інформація щодо відповідного об'єкту обліку.

Якщо провести порівняльний аналіз чинного в Україні «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» та змісту форм фінансової звітності відповідно до НП(с)БО, стає наочним, що ці документи не досить узгоджені.

Наприклад, всі рахунки класу 4 відображаються у першому розділі пасиву Балансу, крім рахунку 48, який, залежно від терміну забезпечень відображається у другому та третьому розділах Балансу. Отже, перенесення даних щодо залишків субрахунків рахунку 48 з оборотної відомості є досить заплутаним та незручним.

Також досить сумнівним виглядає поєднання в статті «Незавершені капітальні інвестиції» всіх залишків по рахунку 15. Якщо у Балансі введені в експлуатацію основні засоби, інвестиційна нерухомість та нематеріальні активи відображені в окремих статтях, тому що суттєво відрізняються за економічним змістом, то чому залишки за придбаними, але ще не введеними в експлуатацію цими ж активами поєднані в один рядок? У Польщі, наприклад, основні засоби на стадії будівництва розкриваються в окремому рядку [11].

В умовах гармонізації національного законодавства із європейським у 2019 році українські підприємства вперше мали досвід подавати звіт про управління за 2018 рік. Зарубіжна практика нефінансової звітності як найбільш поширеного публічного інформаційного джерела для прийняття рішень сторонніми користувачами інформації та наочним відбиттям сильної репутації у сфері бізнесу

зіштовхнулася з відверто скептичним відношенням до неї українських компаній. Практичне впровадження цього виду звітності ускладнює відсутність в українському законодавстві механізмів контролю і відповідальності за неподання або неправдиву нефінансову звітність.

Для підвищення якості звітності та створення умов для розуміння підприємствами необхідності розкриття інформації у нефінансовій звітності, вважаємо за необхідне розробити чіткі, докладні рекомендації та конкретні вимоги щодо складання нефінансової звітності, розробити єдиний підхід стосовно вимірювання показників соціальної, екологічної та етичної діяльності підприємства задля уникнення розбіжностей та неможливості порівнювати результати.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

1. Визначено, що існуюча в Україні модель обліку концептуально побудована на засадах, прийнятих відповідно до вимог МСФЗ, зокрема, варіативності методів та процедур обліку та самостійності господарюючих суб'єктів щодо їх вибору задля цілей управління.

2. Доведено, що чинна в Україні регламентація порядку складання форм фінансової звітності та Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій не узгоджені у повній мірі, містять суперечливі норми, не задовольняють у повній мірі сучасні практичні потреби ведення обліку для належного розкриття облікової інформації у фінансовій звітності в умовах переходу до МСФЗ через відсутність необхідної гнучкості. План рахунків потрібно максимально гармонізувати зі статтями фінансової звітності.

3. Обґрунтовано доцільність розробки чітких, докладних рекомендацій для складання нефінансової звітності з метою створення єдиних підходів для

вимірювання показників соціальної, екологічної та етичної діяльності підприємства.

Література

1. Атамас П., Атамас О., Аналіз і оцінка пропозицій з удосконалення плану рахунків. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2010. №5. С. 3– 16.

2. Кучеренко Т.Є., Оляднічук Н.В., Удосконалення Плану рахунків бухгалтерського обліку. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: А.Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. Умань, 2012. Вип. 77. Ч. 2: Економіка. 268 с.]. С. 163 – 171. URL: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/e75ce8ab-3a44-49fa-9833-7d4d0a6f6270/content>

3. Михалевич С., План рахунків бухгалтерського обліку і необхідність його вдосконалення. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2011. № 7. С. 7–9

4. Михалевич С. Г., Необхідність стандартизації і гармонізації обліку та звітності за сучасних умов господарювання. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2015. Вип. 12(1). С. 191-197. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12\(1\)__27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12(1)__27)

5. Пархоменко В., Удосконалення плану рахунків бухгалтерського обліку. *Вісник податкової служби України*. URL: http://www.visnuk.com.ua/article/one/Valerii_PA6126818.html

6. Рєзнікова В. В., Орлова О.С., Гармонізація бухгалтерського обліку і фінансової звітності суб'єктів господарювання в Україні: поняття та форми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 31(2). С. 50-60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31%282%29__14

7. Рожелюк В.М., Стандартизація та гармонізація обліку в контексті міжнародних та національних стандартів. *Інноваційна економіка*. 2011. № 4. С.118-122. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/por...al/soc_gum/ inek/2011_4/118.pdf.

8. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: [затверджений Наказом Міністерства фінансів України №291 від 30 листопада 1999 р.: зі змінами і доповненнями]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

9. Ковальова Т. В., Про удосконалення плану рахунків бухгалтерського обліку для цілей управління. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2018. № 2. С. 112-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2018_2_11.

10. Малишкін О. І., Плани рахунків підприємств європейських країн у контексті міжнародних стандартів і євроінтеграції. *Водний транспорт*. 2017. Вип. 1. С. 61–68.

11. Малишкін О.І., Структура балансів підприємств України і Польщі в умовах Директив ЄС / О.І. Малишкін // Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Серія «Економіка і управління». Випуск 41 (1). К.: ДУІТ, 2018. С. 166-176.

Reference

1. Atamas, P. and Atamas, O. (2010), “Analysis and evaluation of proposals for improving the chart of accounts”, *Bukhhalters'kyj oblik i audyt*, vol. 5, pp. 3-16.

2. Kucherenko, T.Ye. and Oliadnichuk, N.V. (2012), “Improving the chart of accounts”, *Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva*, [Online], vol. 78, pp. 163-171, available at: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/e75ce8ab-3a44-49fa-9833-7d4d0a6f6270/content> (Accessed 2 Nov 2023).

3. Mykhalevych, S. (2011), “The chart of accounts and the need to improve it”, *Bukhhalters'kyj oblik i audyt*, vol. 7, pp. 7-9.

4. Mykhalevych, S. H. (2015), “The need for standardization and harmonization of accounting and reporting under modern economic conditions”, *Ekonomichni nauky*,

[Online], vol. 12(1), pp. 191-197, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12\(1\)__27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2015_12(1)__27) (Accessed 2 Nov 2023).

5. Parkhomenko, V.M. (2008), “Improving the chart of accounts”, Visnyk podatkovoï sluzhby Ukrainy, vol.41, pp. 37-39.

6. Rieznikova, V. V. (2015), “Harmonization of accounting and financial reporting of business entities in Ukraine: concept and forms”, Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu, [Online], vol. 31(2), pp. 50-60, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31%282%29__14 (Accessed 2 Nov 2023).

7. Rozheliuk, V.M. (2011), “Standardization and harmonization of accounting in the context of international and national standards”, Innovatsijna ekonomika, vol. 4, no. 23, pp. 118-122.

8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), “Instruction on application of the Chart of accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations”, available at: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text) (Accessed 2 Nov 2023).

9. Koval'ova, T. V. (2018), “About improving the chart of accounts for management purposes”, Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryemnytstva [Online], vol.2, pp. 112-125, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2018_2_11. (Accessed 2 Nov 2023).

10. Malyshkin, O. I (2017), “Charts of accounts of European companies in the context of international standards and European integration”, no. 1, pp. 61-68.

11. Malyshkin, O.I. (2018), “Structure of Balance Sheets of Ukrainian and Polish Enterprises in the Context of EU Directives”, Zbirnyk naukovykh prats' Derzhavnoho universytetu infrastruktury ta tekhnolohij, no 41(1), pp. 166-176.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2023 р.